
Demeter Krisztina,
a Budapesti Corvinus Egyetem
egyetemi tanára
E-mail: krisztina.demeter@uni-
corvinus.hu

Legyen vagy ne legyen? – Gondolatok a habilitációról*

Rövid írásomban a habilitációval kapcsolatos gondolataimat összegzem *Dobos Imre, Michalkó Gábor* és *Nováky Erzsébet* „Habitus-metria: a hazai gazdaságtudományi habilitációs eljárások áttekintése nemzetközi összehasonlításban” című tanulmányának¹ végén felsorolt kérdésekből kiindulva. Reflexióimat először a habilitáció céljaival és a rendszerrel kapcsolatos szubjektív meglátásaimmal kezdem, majd a rendszer pozitívumainak és negatívumainak összegyűjtését, értékelését követően megfogalmazok néhány javaslatot is.

A habilitáció célja

A Wikipédia szerint „a habilitációs oklevél az egyetem által adományozható legmagasabb képesítést, a »venia legendi«-t azaz a szabad kurzushirdetési jogot jelenti. (...) A felavatott habilitált doktor kimagasló szakmai teljesítménnyel és vezető oktatói alkalmassággal rendelkezik, így az egyetemen szabadon hirdethet tárgyat.”²

A habilitáció tehát egy oktatói-kutatói életpályába illeszkedő cím, melynek keretében a pályázónak oktatói és kutatói képességeiről egyaránt számot kell adnia.

Többé-kevésbé megfelel ennek az értelmezésnek a francia rendszer, amit Dobos, Michalkó és Nováky is bemutatnak: amint írják, ott a PhD-témavezetés feltétele

* Ezúton szeretném megköszönni *Losonci Dávid*nak, a Budapesti Corvinus Egyetem egyetemi docensének és *Szász Leventének*, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem egyetemi tanárának, dékánhelyettesének a tanulmányommal kapcsolatban megfogalmazott hasznos észrevételeket, ötleteket.

¹ DOBOS I. – MICHALKÓ G. – NOVÁKY E. [2019]: Habitus-metria: a hazai gazdaságtudományi habilitációs eljárások áttekintése nemzetközi összehasonlításban. *Statistikai Szemle*. 97. évf. 5. sz. 439–457. old. <http://dx.doi.org/10.20311/stat2019.5.hu0439>

² <https://hu.wikipedia.org/wiki/Habilit%C3%A1ci%C3%B3>

a habilitáció, tehát a cím célja mérföldkő felállítása a tudományos utánpótlás neveléséhez. Azaz, csak az irányíthatja egy PhD-hallgató munkáját, aki habilitál. Ez egy tiszta, jól érthető és elfogadható cél, hiszen a PhD-hallgatónak meg kell tanulnia publikálni, ezért olyan témavezetőre van szüksége, aki képes őt erre megtanítani. Ez a rendszer annak is jobban magyarázható értelmet ad, hogy miért kell a habilitáció során publikálási képességeket felmutatni.

A román rendszerről ugyan nem esett szó a cikkben, de az a franciához hasonlóan szigorú követelményeket állít a PhD-témavezetőkkel szemben. Romániában is a habilitáció a feltétel ahhoz, hogy valaki egy PhD-hallgató konzulense lehessen. Náluk a habilitációval és az egyetemi tanári szinttel szembeni publikációs követelmények között nincs számottevő különbség, és a publikációkon túl a pályázónak hivatkozásokat is fel kell mutatnia. Mind a habilitáció, mind az egyetemi tanárság követelményeit egyértelműen, számszerűen, minisztériumi szinten határozzák meg. Az egyetemeknek ugyanakkor van lehetőségük arra, hogy a központilag rögzített minimumkövetelményeken túl a pályázókkal szemben további feltételeket is támaszsanak az egyetemi tanári kinevezések esetén.

A habilitáció és az MTA doktora cím szubjektíven

A fejezet bevezetéseként szeretném hangsúlyozni, hogy az itt szereplő gondolatok szubjektívek, és kizárólag a Budapesti Corvinus Egyetemen működő rendszer ismeretében, illetve saját előmenetelem során szerzett tapasztalataimon alapulnak.

Már évtizedekkel ezelőtt az a cél lebegett előttem, hogy az MTA doktora címet megszerzzem, és ezzel egyetemi tanárrá váljak. A célkitűzés témavezetőm és mentorom, *Chikán Attila* életpályája nyomán alakult ki bennem, aki ehhez muníciót adott nemzetközi konferenciákra járás és közös publikálási tevékenység, valamint értékes beszélgetések formájában. Mindezt leginkább úgy foglalnám össze, hogy mintát mutatott.

Csak körülbelül szűk 10 éve, egészen véletlenül jutott tudomásomra, hogy az egyetemi tanári kinevezéshez a habilitáción keresztül visz az út. E véletlen folytán döntöttem úgy, hogy az MTA doktora címre és a habilitációra egyszerre, ugyanazt az „életművet” adom be. Később, az egyetem körüli bizonytalanságok miatt, és látva velem egykorú kollégáim pályáját, változtattam az elképzelésemen, így először a habilitációs címet szereztem meg. Több évnek kellett eltelnie, mire az MTA doktori értekezésem is sikerült benyújtanom, hiszen mind a habilitációra, mind az MTA doktori címért egy-egy hosszabb, 120-200 oldalas értekezést kellett készítenem, amelyek ráadásul nem lehettek ugyanazok. Bár a folyamat abból a szempontból hasznos volt, hogy saját életművemet többé-kevésbé rendszerezni tudtam, összességében a folyamat eredményezte

tudományos hozzáadott értéket csekélynek tartom. Azt is érdemes észrevenni, hogy a habilitáció és az MTA doktora cím követelményei meglehetősen hasonlóak. A habilitációt sokszor nemcsak az MTA doktora cím „előszobájának” tartják, de esetenként konkrét százalékos értéket megadva ahhoz is kötik (például 70 százalékban kell teljesíteni az MTA doktora címmel szemben állított feltételeket).

Az előmenetel lépései persze személyenként változhatnak, és biztosan van olyan, aki nem így élte meg ezeket a folyamatokat. Tudok olyan kollégáról, aki az MTA doktora cím átvételekor szembesült azzal, hogy az nem lesz neki elég az egyetemi tanári kinevezéshez. Mindez talán jól mutatja, hogy az egyetemi közéletben korántsem nyilvánvalóak a karrierutak, illetve nem igazán ismertek és egyértelműek a követelmények.

A habilitáció pozitívumai és negatívumai

A habilitáció intézménye mindenképpen mérföldkő az oktatói-kutatói pályán. Azok, akik ezzel a címmel rendelkeznek, büszkén viselik, és érzik, hogy letettek már valamit az asztalra. Köszönhetően a szerzők által is bemutatott, meglehetősen sokszínű habilitációs követelményrendszereknek, vannak, akik nem akarják kivárni, amíg saját szervezetüknél az elvárt szintet elérik. Esetleg máshol kevesebb „macerával” jár számukra a szükséges anyagok összeszedése és dokumentálása. Nem tartom kizártnak azt sem, hogy egyik helyen egyértelműen eldönthető a kimenetel, a másikon több a szubjektív elem a folyamatban. De az is elképzelhető, hogy az egyik intézménynél időben rugalmasabban, gyorsabban kezelik a folyamatot, mint a másikon, és az idő sürgetése visz valakit abba az irányba, hogy az utóbbinál habilitáljon. Az okok nem ismertek – legalábbis számomra nem azok –, érdemes lenne ezeknek utánajárni.

Sok helyen az egyetemi tanári kinevezések feltétele a habilitáció, ezért szervezeti érdek lehet, hogy legyen minél több habilitált, akik később elérhetik ezt a szintet. Vannak olyan helyzetek, ahol elengedhetetlen a cím megléte (például egy PhD-értekezést bíráló bizottság elnöke esetén), ezért jó, ha a szervezet több potenciális jelölt közül tud választani. Ugyanakkor a szervezet és a többi kolléga szemszögéből is visszatetszést kelthet, ha valaki a címet nem helyben szerzi meg (ha erre egyáltalán van lehetőség, hiszen csak a doktori iskolával rendelkező intézményeknél lehet habilitálni).

A cím megszerzése ma már anyagi juttatással jár, ami a magasnak nem nevezhető felsőoktatási fizetések mellett ugyancsak nem elhanyagolható szempont.³ Nem az a

³ Ez az oktatás szabályozására vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló, 2015. évi CCVI. törvény hatálybalépésétől van így, és nem jelent mindig azonnali fizetésemelést, mert meg kell várni a negyedik fizetési fokozatba jutást.

szervezetnek sem, amelynek azt fizetnie kell, függetlenül attól, hogy hol szerezte meg a kolléga a címet. Tegyük hozzá, hogy a címmel nem rendelkezők körében a pluszjuttatás ténye nem feltétlenül ismert, és ha ez így van, akkor önmagában nem is motivál, vagy visszatekintve önostorozáshoz vezet: „Ha ezt tudtam volna, már hamarabb megteszem a szükséges lépéseket.”

Kétségtelen előnye a habilitációnak, hogy a jelölt akarva-akaratlanul kénytelen számba venni, miként teljesített oktatóként és kutatóként pályája során. A mindennapi rohanásban nincs időnk elgondolkodni azon, hogy mi mindent tettünk, és biztosan sokan meglepődnek – én így jártam –, hogy milyen gazdag életpályát tudhatnak maguk mögött. Felérnek a hegycsúcsra, ahonnan körül tudnak nézni, egy kicsit megpihenni és meditálni, hogy miként tovább.

A következő táblázatban a habilitáció intézményének pozitívumait és negatívumait foglalom össze.

A habilitáció jelenlegi rendszerének pozitívumai és negatívumai

Pozitívumok	Negatívumok
– Van egy mérföldkő, ami az egyénnek és a szervezetnek is jelzi az előrelépést.	– A nem egységes elvárások és eljárások menekülő utakat teremtenek.
– A habilitáció fizetésemeléssel jár.	– A gyengébb feltételekkel megszerzett habilitációs címért járó többletjuttatást a foglalkoztató intézmény köteles fizetni a kutatónak.
– Az „életmű” számbavételét teszi szükségessé.	– A habilitációs értekezés elkészítése időigényes, magas a használdozat költsége.
	– Túl sok (az értekezésem túl) a cím megszerzéséhez szükséges adminisztratív feladat.
	– Sokszor nem világos a feltételrendszer.

Értékelés

Ahogy a cikk szerzői is rámutatnak, talán nincs még egy másik olyan tudományos előmeneteli rendszer a világon, mint a magyar, ahol három szinten (PhD, habilitáció, MTA doktora) kell bizonyítani, hogy valaki magas színvonalon képes kutatni. Mint korábban érzékeltettem, a kutatóktól értékes időt von el annak különböző tanulmányokban, értekezésekben való bizonygatása, hogy megérették a következő címre. Ha megtartjuk a habilitációt, ha nem, a folyamat egyszerűsítése mindenképpen indokolt.

Ha folyamatában nézzük az oktatói-kutatói karrierpályát, akkor logikusnak tűnik a habilitáció docensi szinthez kapcsolása. Ahogyan a PhD megszerzése kell az adjunktusi kinevezéshez, úgy lehetne a habilitáció a docensi, az akadémiai doktori pedig az egyetemi tanári kinevezés feltétele, mint ahogy az – a cikk szerzői szerint – néhány intézményben most is működik. Egy ilyen rendszer kialakítása azért is előnyös lehet, mert például a docensi kinevezéseket egyébként is megelőzi egyfajta teljesítményértékelés. Ezt a funkciót a habilitáció intézménye jól be tudná tölteni.

A dolog azonban nem ennyire egyértelmű. A kutatói és az oktatói életpálya az egyetemeken szorosan összefonódik. Ugyanakkor az MTA kutatóintézeteiben nincs, vagy lényegesen kisebb lehetőség van az oktatásra, az egyetemeken pedig a kutatásra nem jut annyi idő, amennyit arra szeretnénk/kellene fordítani. Egy kutatóintézeti munkatársnak egyértelműen az MTA doktora cím megszerzése a követendő út, az egyetemi tanárnak azonban nem feltétlenül kell, és valójában csak nagy egyéni és/vagy szervezeti áldozatok árán tud erre a szintre eljutni. Arra azonban képesnek kell lennie, hogy mesterszintű vagy PhD-hallgatóját megtanítsa kutatni és a kutatást (például szakdolgozatban és/vagy egyéb publikációkban) szakszerűen ismertetni. Ezt azonban csak akkor tudja magas színvonalon megtenni, ha erre ő maga is képes.

Javaslat

Bár e reflexió megírásának elején még azzal terveztem gondolatmenetemet zárni, hogy a habilitációra nincs szükség, a tanulmány végére álláspontom némileg megváltozott. Véleményem szerint nem úgy és nem arra kellene elsősorban a habilitációt használni, ahogyan és amire jelenleg tesszük (hangsúlyozom, hogy a Budapesti Corvinus Egyetem gyakorlatát ismerem). Ezért javaslataim a következők:

1. Meg kellene tartani a habilitáció intézményét arra, hogy csak annak lehessen PhD-s témavezetettje, aki e címmel rendelkezik. Tekintetjük ezt egy minőségbiztosítási elemnek, ami jelenleg még hiányzik a PhD-rendszerből. Természetesen a habilitáció ettől nem válik feleslegessé azokban az intézményekben, ahol nincs PhD-képzés. Egyrészt a karrierpályának továbbra is fontos állomása lehet, másrészt a mesterszintű hallgatók számára is hasznos, ha van témavezetőjüknek publikációs gyakorlata.

2. Feleslegesnek tartom, hogy értekezést kell írni és előadásokat tartani. Ma már minden intézményben van hallgatói értékelési rendszer, ami alapján a pályázó oktatási kvalitásai megítélhetők, a Magyar Tudományos Művek Tára pedig tartalmazza a pályázó által készített

publikációkat, konferencia-előadásokat, citációkat a publikációs teljesítmény megítéléséhez. Egy részletes önéletrajz számot adhat ezek mellett arról az életútról, amelyet a pályázó maga mögött tudhat. A pályázó egy ilyen egyszerűsített rendszerben is áttekinti életpályáját, így a pozitívum megmarad. Ennyinek elégnek kellene lennie ahhoz, hogy egy bizottság – ami lehet akár az adott doktori iskola tanácsa is, külső bírálói értékelésekkel megtámogatva – döntést hozzon arról, megérett-e a pályázó oktatási és kutatási téren is a címre. Egy ilyen átalakítás nemcsak a pályázó feladatát tenné egyszerűbbé, de a bizottságok „logisztikája” is feleslegessé válna (például ki mikor ér rá, lesz-e ott hallgató), és a folyamat átfutási ideje is számottevően csökkenhetne. Rendkívüli esetben persze nem tartom azt sem kizártnak, hogy a címre aspirálót a tanács személyesen is meghallgassa kritikus kérdésekben, hiányzó információk esetén.

3. Nagyon fontosnak tartom az explicit kritériumokat. Ezek lehetnek különbözők – fenntartva az intézményi autonómiát –, de pontosan kellene látni, hogy mi az elvárás. Számomra „szimpatikus” a román rendszer, ahol rögzítve van a minimumelvárás. Egy ilyen minimum mellett is megmaradhatna az intézményi sokszínűség. Végül is a habilitációval helyi kiválóságokat keresünk, akik egy-egy intézmény, régió, helyi közösség fejlődésében nagy szerepet játszhatnak. Lehet, hogy nem mindenben kiválóak, de, ha a szükséges minimális elvárásnak megfelelnek, akkor megérdemelhetik a címet.

4. Jelenleg van egyébként egy biztos explicit kritérium, miszerint habilitálni csak 5 évvel a PhD megszerzését követően lehet. Ezt a feltételt én eltörölném, ugyanis vannak olyan tehetséges kollégák, akik akár az MTA doktora szintet is képesek ennél hamarabb teljesíteni. Miért kell nekik a koruk miatt várni? Ez különösen kellemetlen, amikor valaki (például időhiány, karrierváltás miatt) sokkal később szerez PhD-t, mint amikor arra megérett. Neki miért kell várnia?

5. Az explicit elvárásokon túl nem árt foglalkozni azokkal a körülményekkel sem, amelyek között a kollégáknak teljesíteniük kell. Ez különösképpen érvényes az oktatási leterheltségre és az alacsony fizetésekre, amelyek az egyetemi oktatók mindennapjait jellemzik. Miközben napi harcaikat vívják ezeken a „frontokon”, nem sűrűn jut eszükbe, hogy az előmenetelhez egy egészen másfajta tevékenységet kell végezniük.

6. Az számomra kérdéses pont, hogy el kell-e fogadni mindenhol egy adott habilitációt. Az biztos, hogy ebben az egységes minimumszint segítene.

Az átmenet

Mindenféle új szabályozás esetén különösen nagy hangsúlyt kell helyezni az átmeneti időszakokra. Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy természetesen a múltban habilitációt szerettek adatai alapján lehet megállapítást tenni arra vonatkozóan, hogy mennyit kellene a jövőben habilitálni szándékozóknek publikálniuk. De azt érdemes észben tartani, hogy a publikációs nyomás csak az elmúlt 5-10 évben erősödött fel a gazdaságtudományok területén. Korábban inkább dicsőség mint elvárás volt publikálni, és aki előtt nem volt ilyen minta, az nem is indult el igazán ebbe az irányba. A karrierútvonalak is kevésbé voltak „számszerűsítve”, a pontszámokra épülő teljesítményértékelési rendszerek is az utóbbi évek eredményei. Ezért azok az idősebb kollégák, akik nem a nemzetközi publikációs versenyben „szocializálódtak”, már nem, vagy csak nagy erőfeszítések árán képesek felvenni a versenyt fiatalabb társaikkal, és sokan talán becsapottaknak érzik magukat. Hiszen egyébként lehet, hogy más téren – oktatás, szakmai közélet, helyi közösségi hatás – kiválóan teljesítenek.

Ehhez érdemes azt is hozzátenni, hogy lehet ugyan mai ismereteink alapján mérceket meghatározni, de a világ változik, gyorsabban, mint ahogyan korábban jellemző volt. A napjainkban zajló publikációs forradalom – a nagy kiadók elleni lázadások – azt valószínűsítik, hogy a nem túl távoli jövőben újabb változtatásokra lesz szükség, melyekkel például az open access (szabad hozzáférésű) lapok nagyobb teret kaphatnak.

Ugyanúgy, ahogy a nyugdíjkorhatár kitolásánál, amelynél hosszú évekig elhúzódik a korhatár felemelése, a publikációs követelményekben is célravezető lenne a fokozatos bevezetés, szigorítás elve. Mindenkivel szemben az korrekt, ha a változtatás már 2-3 évvel a szabály életbe lépése előtt nyilvánosságra kerül (ez Romániában így van!), de az idősebbeknél további engedményeket is elképzelhetőnek tartanék a publikálás terén (kompenzálva azt más tevékenységekben nyújtott kiválóságukkal).

Összefoglalás

A habilitáció fontos mérföldkő ma Magyarországon, de a cím célja és – az eredeti cikkben olvashatók alapján – mérése nem egyértelmű. Reflexiómban arra jutottam, hogy explicit, központilag és pontosan rögzített minimumelvárás mellett érdemes a címet megtartani, de az intézményi sokszínűségnek is teret kell hagyni. Az explicit

elvárások nem adnak lehetőséget a „színfalak” mögötti egyezkedésekre, és mindközben teljesen egyértelművé teszik, hogy ki mikor válik éretté arra, hogy a folyamatba belevágjon.

A PhD-hallgatóknál már viszonylag egyértelműek a szabályok, jó lenne erre a szintre a habilitációval is elérni. Az sem lenne hátrány, ha az explicit elvárások mellett a folyamat is egyszerű, áttekinthető és gyorsan elvégezhető lenne. Ezzel mindenkinek csak nyerne.